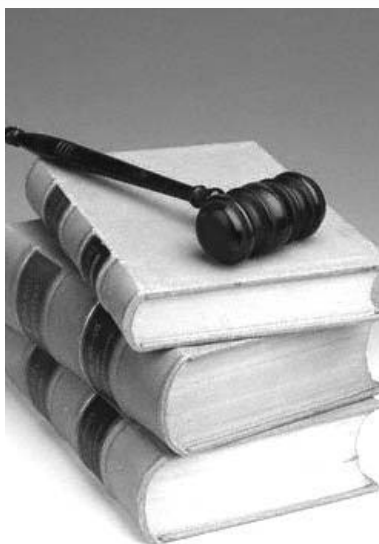

آشنایی با حقوق مالکیت معنوی

از: منصوره قدیری جاوید

تولید است، از نظام حمایت بین المللی ویژه‌ای برخوردار است که قوانین و کنوانسیون‌های متعدد بین‌المللی بر آن حاکم است و حقوق داخلی کشورها نیز به ناچار از این قوانین و مقررات بهره گرفته و محصولات و تولیدات خود را در عرصه جهانی تجارت حمایت و پشتیبانی می‌کنند.

اشخاص حقیقی و حقوقی که وارد عرصه تولید و تجارت می‌شوند، سعی می‌کنند با افزودن یا کاستن "حرفی" از "حروف" یا "علامتی" از "علائم" مشهور و معروف که سال‌هاست برای مصرف‌کنندگان در سراسر جهان نامی آشناست، محصول خود را با عنوانی آشنا و معروف به "ثبت" برسانند و به جنگ رقابتی قدیمی بروند.

این شروع از دیدگاه کهنه‌کاران عرصه تولید و تجارت نوعی تهدید به حساب می‌آید و آنان را و می‌دارد تا با طرح دعوا در محاکم داخلی و خارجی از تثبیت نام و علائم تجاری به نام خود دفاع کنند.

متولی نظارت بر اجرا و دفاع از این حقوق در جهان "سازمان جهانی مالکیت معنوی" یا (World Intellectual Property Organization - WIPO) است.

سازمان جهانی مالکیت معنوی (واپپو) در سال ۱۹۷۰ تاسیس شد و مقر آن در شهر ژنو سوئیس است. این سازمان در حال حاضر بیش از ۱۸۰ عضو دارد و یکی از نهادهای تخصصی سازمان ملل متحد به شمار می‌رود.

سازمان جهانی مالکیت معنوی عمدتاً دو هدف دارد: هدف اول عبارت است از ارتقای حمایت از مالکیت فکری در سرتاسر جهان از طریق همکاری بین دولت‌ها و در صورت لزوم همکاری سایر سازمان‌های بین‌المللی، و هدف دوم ایجاد همکاری اداری بین اتحادیه‌های تاسیس شده به وسیله معاهدات

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد "یونسکو" در سال ۱۳۷۵ شمسی (۱۹۹۶ میلادی) روز ۲۳ آوریل (۳ اردیبهشت) سال روز درگذشت "شکسپیر" و "سروانتس" دو نویسنده مشهور جهان را به عنوان روز جهانی کتاب و "کپی رایب" یا "حق مولف" اعلام کرد.

مفهوم کپی رایب چیست و چه اهمیتی دارد که سازمان ملل روزی را به آن اختصاص داده است؟

برای آشنایی با مفهوم کپی رایب باید با مفهوم دیگری از جمله حقوق مالکیت معنوی آشنا شد.

"حقوق مالکیت معنوی" یکی از گرایش‌های حقوق ثبت است که امروزه با گسترش تجارت در نظام بین‌المللی و جهانی شدن مقوله‌های فرهنگی، هنری و ادبی از جایگاه ویژه‌ای در نظام حقوقی جهانی برخوردار است.

برای قوانین مربوط به مالکیت معنوی معمولاً دو گونه حق اعمال می‌شود. به عبارت دیگر مالکیت معنوی مشتمل است بر دو "حق مولف" و "حق مخترع".

حق مولف که ترجمه لغت "کپی رایب" است، به پدید آورندگان آثار ادبی و هنری تعلق می‌گیرد.

وقتی شخصی اثری را پدید می‌آورد، رابطه‌ای طبیعی بین آن شخص و اثر او به وجود می‌آید. این رابطه قابل مقایسه با ارتباط انسان با حاصل کارهای مادی اوست. بنابراین پدیدآورنده می‌تواند نسبت به انتشار اثر خود تصمیم بگیرد و از منافع اقتصادی آن بهره‌مند شود.

"حق مخترع" که برگردان لغت (Patent) است، هنگامی مطرح می‌شود که اختراعی صورت گرفته باشد.

"آیت الله مکارم شیرازی"
از مراجع عظام تقلید نیز
حق کپی رایب را برای صاحبان
آثار محفوظ می‌داند. بنا به
فتوای ایشان چنانچه فیلم،
کتاب و... متعلق به
یک شرکت یا موسسه
ایرانی باشد کپی برداری
بدون اجازه از آن
"حرام" است.

به طور کلی در حقوق کشورهای مختلف اختراع باید چهار ویژگی مفید بودن، معمولی نبودن، کاربرد صنعتی داشتن و جدید بودن را داشته باشد.

علائم و نام‌های تجاری که در بازار بین‌الملل معرف نوع خاصی از محصول و

تحت نظارت واپیو .

اساس و پیشینه تاریخی "وایپو" به دو کنوانسیون اصلی و مهم "پاریس" و "برن" باز می گردد. البته به مرور زمان کنوانسیون‌های دیگری بر حسب ضرورت (حدود ۲۰ کنوانسیون) از جمله در موضوع‌های نوینی چون نرم‌افزارها به عنوان مکمل بر این دو کنوانسیون "مادر" افزوده شد.

"کنوانسیون پاریس" در سال ۱۸۸۳ به منظور حمایت از نوآوری‌ها و اختراعات،

"کپی رایت" یا حق مولف:

کپی رایت (Copy Right) نوعی حفاظت قانونی از آثار چاپ شده و چاپ نشده ادبی، علمی و هنری است. این آثار به هر صورت که عرضه شده باشند، در حالی که دارای ماهیتی قابل درک باشند، یعنی دیده، شنیده یا لمس شوند، شامل این حمایت خواهند بود.

طبق قوانین واپیو، کپی رایت شامل ادبیات، داستان، شعر، نمایشنامه، رمان، برنامه کامپیوتری، روزنامه، بانک اطلاعات، فیلم، موسیقی، کروноگراف، نقاشی، عکس، هنرهای دستی، تبلیغ، نقشه، طراحی صنعتی و حتی حق پخش کتاب است.

قانون کپی رایت به خالق اثر اجازه می‌دهد تا از حقوق انحصاری تکثیر، اقتباس در شیوه بیان نو (مانند به فیلم تبدیل کردن یک رمان)، پخش و نمایش عمومی اثر استفاده کند. انحصاری به این معنا است که تنها خالق اثر، نه کسی که به نحوی به اثر دسترسی دارد، می‌تواند از این حقوق استفاده کند.

مدت حمایت از این آثار در کشورهای مختلف متفاوت است. این مدت در انگلستان تا ۷۰ سال، در کنوانسیون‌های بین‌المللی تا ۵۰ سال و در ایران تا ۳۰ سال پس از مرگ پدیدآورنده اثر است .

ارتباطات فرهنگی بین‌المللی و مشروط شدن این ارتباطات از سوی برخی از دولت‌های خارجی به تصویب قوانین خاص برای حمایت از حقوق پدیدآورندگان و نیز شمار فراوان شکایت‌های واصله به دادگستری، ضرورت تدوین قانونی جامع در این زمینه احساس شد.

بنابراین در سال ۱۳۳۷ آئین‌نامه اصلاحی اجرای قانون ثبت علائم و اختراعات تصویب شد و حقوق مالکیت صنعتی در ایران تا حد زیادی از کپی‌رایت و حقوق مرتبط با آن

**وقتی شخصی اثری را
پدید می‌آورد، رابطه‌ای طبیعی
بین آن شخص و اثر او به وجود
می‌آید. این رابطه قابل مقایسه
با ارتباط انسان با حاصل کارهای
مادی اوست. بنابراین
پدیدآورنده می‌تواند نسبت به
انتشار اثر خود تصمیم
بگیرد و از منافع اقتصادی
آن بهره‌مند شود.**

**سازمان جهانی مالکیت
معنوی (واپیو) در سال ۱۹۷۰
تاسیس شد و مقر آن در
شهر ژنو سوئیس است، این
سازمان در حال حاضر بیش
از ۱۸۰ عضو دارد و یکی از
نهادهای تخصصی سازمان
ملل متحد به شمار
می‌رود.**

حقوق مالکیت معنوی در ایران

در ایران نخستین حرکت جدی در تولید حقوق مالکیت معنوی در سال ۱۳۰۴ شمسی انجام شد. اما به علت جامع نبودن در تیرماه سال ۱۳۱۰ قانونی در ۵۱ ماده به نام قانون ثبت علائم و اختراعات تصویب شد. قانون فوق برگرفته‌ای از کنوانسیون بین‌المللی پاریس بود و به موجب آن کسانی که در ایران دارای موسسات تجاری، صنعتی یا فلاحتی بودند، اعم از داخله یا خارجه در صورتی که علائم تجاری آنان موافق مواد این قانون ثبت می‌شدند از مزایای آن برخوردار می‌شدند.

اما پس از سال‌ها و به دنبال گسترش

علائم تجاری و طرح‌ها و مالکیت صنعتی در شهر پاریس تنظیم شد. و "پیمان برن" سال ۱۸۸۶ میلادی جهت حمایت از مالکیت‌های هنری و ادبی در شهر برن بین کشورهای پادشاهی منعقد شد.

قبل از انعقاد پیمان برن حقوق قانونی یک اثر متعلق به نویسنده آن بود اما نویسنده در خارج مملکت مورد نظر، فاقد حقوق قانونی بود و مثلاً در فرانسه، کتاب یک نویسنده انگلیسی بدون اجازه او چاپ می‌شد و نویسنده حق اعتراض نداشت.

پیمان برن داشتن حق قانونی بر مالکیت یک اثر را در تمام کشورها قابل اجرا دانست.

پیش افتاد.

سرانجام در سال ۱۳۴۲ وزارت اطلاعات لایحه‌ای با عنوان مالکیت ادبی و هنری در ۷۹ ماده تهیه کرد که به تصویب نرسید اما مقدمه‌ای شد برای لایحه‌ای که در ۱۳۴۸ توسط وزارت فرهنگ و هنر ارائه شد و تحت عنوان قانون حمایت از حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان منتشر شد.

اما در این قانون حقوق پدیدآورندگان سایر کشورها در نظر گرفته نشده بود و مراجعات و مکاتبات متعددی از سوی کشورها و مراجع بین‌المللی صورت گرفت و شماری از مولفان خارجی نیز در ایران طرح دعوا کردند که به دلیل سکوت قانون به آن ترتیب اثر

داده نشد.

بنابراین آخرین قانون در مورد مالکیت معنوی در ۶ دی ماه ۱۳۵۲ با عنوان قانون ترجمه و تکثیر کتب، نشریات و آثار صوتی تصویب شد.

بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۷۹ قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار کامپیوتری به تصویب رسید.

جمهوری اسلامی همچنین در سال ۱۳۸۰ با عنوان صد و هفتاد و ششمین کشور به سازمان جهانی مالکیت معنوی ملحق شد، البته این عضویت به معنای الحاق به همه کنوانسیون‌های آن نیست.

ایران پیش از انقلاب به کنوانسیون پاریس ملحق شد و بعد از انقلاب نیز این

**سرانجام در سال
۱۳۴۲ وزارت اطلاعات لایحه‌ای
با عنوان مالکیت ادبی و هنری در
۷۹ ماده تهیه کرد که به تصویب
نرسید اما مقدمه‌ای شد برای
لایحه‌ای که در ۱۳۴۸ توسط
وزارت فرهنگ و هنر ارائه
شد و تحت عنوان قانون
حمایت از حقوق مولفان
و مصنفان و هنرمندان
منتشر شد.**

الحاق را تمدید کرد، ولی هنوز به کنوانسیون برن یا همان حق مولف (کپی رایت) نپیوسته است.

در این زمینه دیدگاه‌های مخالف و موافقی وجود دارد. مخالفان الحاق به کنوانسیون برن معتقدند که ما در صورت پذیرفتن کپی رایت موظفیم برای ترجمه هر اثر ادبی، هنری، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حق کپی پرداخت کنیم که برای ما به صرفه نیست.

”سعید ابوطالب“ عضو کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی در این باره می‌گوید:

من معتقدم قانون کپی رایت بین المللی حاوی مفاهیم دیگری است که در حال حاضر به نفع ما نیست .

وی پایین بودن میزان محصولات داخلی نسبت به واردات را دلیل این نوع تلقی می‌داند و می‌افزاید: باید به سطحی از قدرت و توانایی در تولید و توزیع محصولات فرهنگی برسیم تا شرایط پذیرفتن قانون کپی رایت بین‌المللی را داشته باشیم.

به اعتقاد ابوطالب چنانچه ما قانون بین‌المللی را بپذیریم در تکثیر و توزیع محصولات وارداتی و ترجمه علمی دچار مشکل می‌شویم چرا که هنوز محصولات و منابع علمی ما کافی نیست .

”آیت الله مکارم شیرازی“ از مراجع عظام تقلید نیز حق کپی رایت را برای صاحبان آثار محفوظ می‌داند. بنا به فتوای ایشان چنانچه فیلم، کتاب و... متعلق به یک شرکت یا موسسه ایرانی باشد کپی برداری بدون اجازه از آن ”حرام“ است.

این مرجع بزرگ تقلید همین حق را در مورد آثار خارجی نیز قائل می‌داند، مگر در مواردی که اثر مورد نظر متعلق به کشورها یا اشخاصی باشد که احترام نداشته باشد مانند آمریکا و اسرائیل.

بر اساس نظر حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی پخش فیلم یا استفاده از سی دی‌ها و نرم افزارهای شرکت های آمریکایی- اسرائیلی و... اشکال شرعی ندارد. موافقان برقراری قانون کپی رایت در کشور

معتقدند نبود قانونی چون کپی رایت می‌تواند آثاری همچون نبود قوانین جزایی در یک جامعه را داشته باشد. دزدی کتاب، فیلم، نرم افزار و یا هر اثر شخصی دیگری همانند دزدی ماشین و یا اشیاء گرانبهای دیگران است.

با ظهور شاهراه‌های اطلاعاتی و شکل‌گیری جامعه اطلاعاتی و همین‌طور روند آزادسازی بازارهای جهانی در قالب سازمان تجارت جهانی، چالش‌های عمده‌ای در برابر مبادلات فرهنگی آینده و چگونگی توزیع محصولات و کالاهای فرهنگی و

همچنین الگوهای رفتاری افراد بوجود آمده است.

بنابراین نسل جدیدی از مصرف‌کنندگان فرهنگی در کشورهای صنعتی رو به توسعه در حال ظهور می‌باشد.

به علاوه امروزه صنایع فرهنگی دارای حق تکثیر و یا همان کپی‌رایت، نقش بسیار مهمی در تولید ناخالص داخلی اکثر کشورهای صنعتی ایفا می‌کنند، در این کشورها صادرات کالاهای فرهنگی و تولیدات فکری افراد به مراتب مهم‌تر از صادرات کالاهای صنعتی متعارف است.

اما متأسفانه صادرات فرهنگی در کشورهای رو به توسعه جایگاه شایسته خود

**تجربه زندگی در دنیایی
که خیلی چیزها تقریباً
مفت و مجانی به دست می‌آیند،
شبیبه زندگی کودکان و
نوجوانانی است که پول
توجیبی و مخارجشان را
پدر و مادرشان می‌دهند.
واضح است که چرا آن‌ها
قدر این پول را
نمی‌دانند.**

را ندارد و اقتصاد این کشورها بیشتر متکی بر صادرات مواد خام فاقد ارزش افزوده است و کشورهای مذکور به راحتی از فرصت بالقوه صادرات محصولات فرهنگی و تولیدات فکری خود چشم پوشی می‌کنند.

امروز صنعت نرم‌افزار نقش عمده‌ای را در قدرت اقتصادی کشورهای مختلف بازی می‌کند. گسترش روزافزون فناوری اطلاعات در سرتاسر جهان، نوید بخش آینده‌ای پرشکوه‌تر و عظیم‌تر برای فرهنگ و اقتصاد کشورهاست .

پیش نیاز این تحولات پیوستن به سازمان

تجارت جهانی (WTO) و در پی آن قبول حق مالکیت معنوی برای تولیدکنندگان آثار فرهنگی در حوزه های مختلف است.

در این راستا می توان به نظرات یک کارشناس نرم افزار کامپیوتری مراجعه کرد. "بهر روز نوعی پور" از ماهنامه "شبکه" می گوید: "تجربه زندگی در دنیایی که کپی رایت نرم افزار در آن رعایت می شود، یعنی تجربه زندگی در فضایی که مدام باید بابت به دست آوردن اطلاعات و دیگر مقولات نرم افزاری پول خرج کنیم و این تجربه بسیار شبیه حسی است که ما در دیگر جنبه های زندگی روزمره خود داریم.

اگر یک کیلوگرم گوشت می خرید، پول می پردازید و... این سبک زندگی ناخودآگاه ما را عادت می دهد که همواره از یک سو میزان سودمندی چیزی را که به دست می آوریم، نسبت به میزان پولی که خرج می کنیم بسنجیم و در راه هزینه کردن دارایی مان، هر چند اندک هم باشد، تا آنجا که صلاح می دانیم، خست به خرج دهیم.

از سوی دیگر، در این اندیشه هستیم که تا جایی که ممکن است از کالا یا سرویسی که در ازای پرداخت پول به دست آورده ایم، استفاده کنیم.

مثلا اگر یک پاکت آب میوه می خریم و با نی آن را می نوشیم، وقتی به پایانش می رسیم، حتما یکی دو بار با مکیدن نی کنترل می کنیم که مبادا قطره ای آب میوه ته قوطی مانده باشد و هدر برود. زیرا به طور معمول می خواهیم تا آخر پولی را که پرداخته ایم، استفاده کنیم.

اما تجربه زندگی در دنیایی که خیلی چیزها تقریبا مفت و مجانی به دست می آیند، شبیه زندگی کودکان و نوجوانانی است که پول تو جیبی و مخارجشان را پدر و مادرشان می دهند. واضح است که چرا آن ها قدر این پول را نمی دانند.

نوجوانی ممکن است به راحتی قوطی آب میوه ای را که مادرش، صبح، هنگام خروج از منزل داخل کیف مدرسه او گذاشته، صرفا به دلیل این که مزه اش را نمی پسندد داخل

سطل آشغال بیندازد. بسیاری از خوراکی های دیگر نیز ممکن است نصف و نیمه داخل این کیف انبار شوند، حیف و میل شوند و یا به این و آن داده شوند. کمی تخمه، یکی دو نارنگی، چند عدد شکلات و ...

در حقیقت زندگی نرم افزاری ما کاربران کامپیوتر در ایران را می توان به زندگی همان نوجوانانی تشبیه کرد که قدر خوراکی های داخل کیف مدرسه خود را به درستی نمی دانند. قدر خیلی چیزهای مفت دیگر را هم که پدر و مادر به آنها می دهند، نمی دانند. به همین دلیل روی دستگاه اغلب

**موافقان برقراری قانون
کیبی رایت در کشور معتقدند نبود
قانونی چون کیبی رایت می تواند
آثاری همچون
نبود قوانین جزایی در
یک جامعه را داشته باشد.
دزدی کتاب، فیلم، نرم افزار
و یا هر اثر شخصی دیگری
همانند دزدی مائسین و
یا اشیاء گرانبهای
دیگران است.**

کامپیوترهای ما معمولا انواع نرم افزارهای گوناگون و خرت و پرت های کم مصرفی را می توان یافت که صرفا به دلیل این که مفت به دست آورده ایم و می خواستیم به اصطلاح تست کنیم، نصب و سپس در گوشه ای رها شده اند.

اقدامات انجام شده در ابعاد ملی و بین المللی

سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به عنوان دستگاه متولی امر "مالکیت معنوی" در کشور، برای گسترش کمی و کیفی این مهم فعالیت های مختلفی در بعد ملی و

بین المللی انجام داده است که حاصل این اقدامات ارتقای جایگاه ایران در ارتباط با مالکیت معنوی در بین کشورهای عضو سازمان جهانی مالکیت معنوی است.

در حال حاضر بستر مناسبی برای ارتقای حقوق مالکیت معنوی در کشور ایجاد شده است و با تلاش وافر قوه قضاییه و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و هماهنگی و همکاری دولت، مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان در بعد بین المللی، جمهوری اسلامی ایران به معاهدات مهمی ملحق شده است.

برخی از این معاهدات عبارتند از: کنوانسیون تاسیس سازمان جهانی مالکیت معنوی، موافقت نامه و پروتکل "مادرید" در مورد ثبت بین المللی علائم تجاری و خدماتی، همچنین جلوگیری از نصب نشانه های منبع غیر واقعی یا گمراه کننده بر کالا و موافقت نامه "لیسبون" در مورد حمایت از اسامی مبدا و ثبت بین المللی آنها. در ابعاد ملی نیز طرح و بعضی موارد تصویب ثبت اختراعات، علائم تجاری و خدماتی، نام های تجاری و طرح های صنعتی که مطابق با آخرین استانداردهای بین المللی و لحاظ کردن منافع ملی تهیه و تدوین شده، قانون نشانه های جغرافیایی در مجلس شورای اسلامی را می توان نام برد.

در سال های اخیر همچنین، رشته حقوق "مالکیت فکری و معنوی" به عنوان شاخه و گرایش جدیدی از حقوق در دپارتمان ها و دانشکده های حقوق تاسیس شده و به موازات آن محافل علمی و پژوهشی در ارتباط با این موضوع، تحقیقات و پژوهش های بنیادی و کاربردی مختلفی انجام داده اند و نویسندگان و اساتید دانشگاه تالیفات متعددی به رشته تحریر درآورده و در اختیار دانش پژوهان و علاقه مندان به این رشته قرار داده اند.

به نقل از ایرنا

